

Tézy na štátne skúšky pre magisterský študijný program
UČITEĽSTVO
SLOVENSKÉHO JAZYKA A LITERATÚRY
LINGVISTIKA

1. Problematika formovania praslovanského základu slovenčiny z pohľadu slavistickej literatúry (historické hypotézy, teórie o homogénnom a nehomogénnom praslovanskom základe slovenčiny, migračno-integračná teória)
2. Charakteristika praslovanského základu slovenčiny z jazykovo-zemepisného hľadiska (západoslovanské a nezápadoslovanské javy v praslovanskom základe slovenčiny – kategorizácia a bližšia charakteristika javov; ich význam pre poznávanie vývinu praslovanského základu slovenčiny)
3. Slovenčina v kontexte slovanských jazykov [charakteristika slovenčiny prostredníctvom súboru jazykových znakov (starobyľých a starších jazykových zmien) v konfrontačnom slovanskom jazykovom rámci, problematika paralelných jazykových javov v slovanských jazykoch]
4. Dynamika jazyka a typy jazykových zmien (akomodačná a asimilačná schopnosť jazykového systému, synchrónna a diachrónna dynamika jazyka, procesualnosť – rezultatívnosť, vývojová tendencia – zákon, vývinová premenlivosť slovenského jazyka na príklade substitúcie, multiplikácie a redukcie jazykových prvkov)
5. Charakteristika hlavných zmien v praslovanskom základe slovenčiny v 10. storočí (zánik a vokalizácia jerov, kontrakcia, denazalizácia), rozsah a dôsledky týchto zmien.
6. Základné vývinové tendencie fonologického systému slovenčiny so zameraním na vývin konsonantickej a vokalickej mäkkostnej korelácie, na palatalizačné, depalatalizačné a asibilizačné procesy a ich dôsledky vo vokalickej a konsonantickej štruktúre.
7. Vývin fonologického systému slovenčiny v 10. až 16. storočí a jeho konkretizácia na príklade ustálenia foném *dž* a *f*, zmeny *g > ɣ*, kvalitatívnej zmeny *w > v* a modifikácie *w > ů*, znelostnej neutralizácie, stredoslovenskej palatalizácie velár, asibilácie, diftongizácie a monoftongizácie.
8. Vývin slabiky – otvorenosť praslovanskej slabiky verzus zánik slabých jerov a dôsledok tejto zmeny na štruktúru slabiky, problematika pobočných slabík, ďalšie zmeny ovplyvňujúce vznik nových otvorených a zatvorených slabík
9. Vývin gramatických (morfologických) kategórií v starej slovenčine a jeho výsledky prejavujúce sa v súčasnej slovenčine
10. Základné vývinové tendencie morfológického systému slovenčiny v 10. až 16. storočí [s dôrazom na vývin substantívnych paradigiem (zmena kritéria členenia paradigiem, proces medziparadigmatického a vnútroparadigmatického vyrovnávania tvarov) a vývin slovesných tvarov (atematické a tematické slovesá, kategória času a sústava slovesných tvarov)]
11. Základné vývinové tendencie lexikálneho systému slovenčiny v 10. až 16. storočí (prehodnocovanie slovotvorných postupov a slovotvorných prostriedkov zdedených z praslovančiny, vývin lexiky zdedenej z praslovančiny – zachovanie pôvodného významu,

zmeny významovej stránky slov – charakteristika jednotlivých typov významových zmien, slová cudzieho pôvodu v lexike starej slovenčiny)

12. Dialektológia ako jazykovedná disciplína, z dejín slovenskej dialektológie, základné diela slovenskej dialektológie, stav doterajšieho výskumu slovenských dialektov
13. Metodologické aspekty dialektologického výskumu (základné metódy výskumu, objekt a predmet výskumu), jazykový zemepis a jazykové (nárečové) atlasy (so špecifickým zreteľom na Atlas slovenského jazyka), základné pojmy areálového skúmania (izoglosa, izoglosná zóna, areál)
14. Konceptie klasifikácie slovenských nárečí so zameraním na koncepciu R. Krajčoviča
15. Členenie a charakteristika západoslovenských nárečí
16. Členenie a charakteristika východoslovenských nárečí
17. Členenie a charakteristika stredoslovenských nárečí
18. Problematika nárečí so zreteľom na teritoriálny rozmer národného jazyka (teritórium nárečí a teritórium celonárodnej variety, postavenie slovenčiny za hranicami Slovenskej republiky: slovenské nárečia mimo územia Slovenska)
19. Z problematiky slovenských nárečí, ich vývinu a fungovania (terminologické vymedzenie, faktory vplývajúce na nárečovú diferencovanosť, postavenie nárečí v stratifikácii národného jazyka – vzťah nárečí a spisovného jazyka, konvergentné vývinové tendencie v nárečiach a problematika interdialektov, uplatňovanie nárečí vo sférach sociálnej komunikácie, bivarjetizmus a i.)
20. Kultúrna slovenčina v staršom a mladšom predpisovnom období [vysvetlenie pojmu kultúrna slovenčina, bližšia charakteristika kultúrnej slovenčiny: jej formovanie, funkcie, vnútorné členenie (kultúrna západoslovenčina, kultúrna stredoslovenčina, kultúrna východoslovenčina), pamiatky, normalizovaná kultúrna slovenčina]
21. Čeština na Slovensku v 14. – 19. storočí [príčiny prenikania češtiny na Slovensko, pozícia češtiny v slovenskom prostredí a jej funkcie v jednotlivých obdobiach, neslovakizovaná a slovakizovaná podoba (nenormalizovaný a normalizovaný typ) češtiny a i.]
22. Bernolákovské obdobie (spoločenské podmienky, charakteristika bernolákovčiny, zásady kodifikácie, jazykové a literárne pamiatky, význam kodifikácie)
23. Štúrovské obdobie (odôvodnenie kodifikácie, Štúrova jazykovedná teória, kodifikačná podoba a zásady štúrovej kodifikácie, reakcie na kodifikáciu)
24. Reformné obdobie (jazyková situácia, staroslovenčina, predpoklady reformy, reformovaná podoba štúrovčiny: hodžovsko-hattalovská úprava), matičné a pomatičné obdobie v dejinách spisovnej slovenčiny (jazyková situácia, rozkolísanosť normy, pravopisné úpravy a normatívne príručky, osobnosti)

25. Spisovná slovenčina v medzivojnovom a povojnovom období [spoločenské podmienky, problematika purizmu, Pravidlá slovenského pravopisu z r. 1931, 1939, 1940, 1953, 1968, 1991 – a ich ďalších vydaní (1997, 2000, 2013), jazykovedné inštitúcie, časopisy, prístupy lingvistov k spisovnému jazyku: polemika o teoreticko-metodologickej koncepcii spisovného jazyka (90. roky 20. stor. a prelom storočí)]
26. Základná línia vývinu slovenského pravopisu v predspisovnom období a spisovnom období

LITERATÚRA

STARŠIA SLOVENSKÁ LITERATÚRA

1. Problematika interpretácie diel staršej slovenskej literatúry. Periodizácia stredovekej literatúry. Pojem stredovek. Poetika stredovekej literatúry.
2. Veľkomoravské obdobie – vznik, osudy a význam Veľkej Moravy; účinkovanie Konštantína (Cyrila) a Metoda. Literárne pamiatky: prekladová a pôvodná staroslovienska literatúra, *Proglas*, *Moravsko-panónske legendy* a i.
3. Humanizmus a renesancia – znaky poetiky a špecifiká prijímania humanistických myšlienok a renesančnej poetiky u nás. Latinská básnická tvorba Martina Rakovského, Jakuba Jacobea, Juraja Koppaya, Pavla Rubigala a iných.
4. Duchovná lyrika humanizmu a renesancie (J. Silván, E. Láni, Nedožerský) a duchovná lyrika v období baroka (spevníky).
5. Rozvoj drámy. Renesančná dráma (P. Kyrmezer, J. T. Mošovský), baroková dráma (*Caterina, kráľovná gurzianská, vlastní krve ozdobená, na divadlo predstavená; Tragoedia neb Hra smutná, prežalostná*).
6. Barok – pojem, základná charakteristika. Špecifické črty slovenského literárneho baroka – periodizácia, literárne a spoločenské osobitosti, poetika a žánre barokovej literatúry. Didakticko-reflexívna tvorba v období baroka – P. Benický, H. Gavlovič.
7. Žánre humanizmu a renesancie. Tzv. oficiálna a neoficiálna tvorba. Ľúbostná lyrika humanizmu a renesancie (Siládi a Hadmáži: *Píseň o dvouh uherských pánoch a tureckého cisára dcére; Kódex Jána Fanchaliho Jóba*) a ľúbostná lyrika v období baroka (alamódová baroková lyrika; Štefan Ferdinand Selecký: *Obraz pany krásnej, perem malovaný, která má v Trnave svoje prebývaní* a iné).
8. Historické spevy humanizmu a renesancie (*Píseň o Sigentském zámku, Píseň o zámku Muranském, O Jágri a některých vítězích* a iné) a historické piesne z obdobia baroka (*Píseň o Nových Zámkoch*, Štefan Pilárik st.: *Sors Pilarikian* a iné).
9. Baroková próza – cestopisy a memoáre – Š. Pilárik, T. Masník, J. Simonides, J. Láni, D. Krman a iní.
10. Národné a jazykové obrany a chvály (A. F. Kollár, M. Bel, D. S. Horčíčka, J. B. Magin, J. Jacobeus, J. Filický a iní).

DEJINY SLOVENSKEJ LITERATÚRY PO R. 1945

11. Literatúra v období medzi dvoma autoritatívnymi režimami (1945 – 1948) – striedanie paradigiem. Tvorba F. Švantnera, P. Jilemnického, V. Mináča. Doznievanie a premeny nadrealizmu, zmena statusu básnikov katolíckej moderny. Exil a priečinková literatúra.
12. Socialistický realizmus v umení. Na ceste k estetickému autonómii (od polovice 50. rokov do začiatku 60. rokov 20. storočia). Prozaická tvorba A. Bednára, R. Jašíka, V. Mináča. Návrat lyrického subjektu do poézie v diele M. Rúfusa, V. Turčányho a M. Válka.
13. Generačná výmena v próze 60. rokov. Nadviazanie na prerušené vývinové tendencie (lyrizácia, modernizácia prózy). Tvorba R. Slobodu, J. Johanidesa, V. Šikulu, L. Ťažkého. Generácia Mladej tvorby v priestore lyriky. Skupinové a individuálne vystúpenia Trnavskej skupiny – konkretistov a osamelých bežcov.
14. Vývinové impulzy v tvorbe básnikov vstupujúcich do poézie v 60-tych a 70-tych rokoch 20. stor. (podnety poetizmu a klasicizmu, poézia všedného dňa, prozaizácia lyrickej výpovede, lyrika faktu). Tvorba J. Buzássyho, M. Kováča, Š. Strážaya, L. V. Gavorníkovej, Š. Moravčíka.
15. „Normalizácia“ kultúry, násilné prerušenie kontinuity od 70. rokov do konca 80. rokov 20. storočia. Nastolovanie „románovej situácie“ v próze, ideologické postuláty a skutočnosť. Tvorba D. Kužela, P. Jaroša, J. Vilikovského, L. Balleka, P. Hríza. Mihálikova básnická škola a prekonávanie jej tendencií v tvorbe D. Heviera, A. Ondrejčkovej a ďalších.
16. Gesto vzbury v druhej polovici 80. rokov 20. storočia. Detabuizácia tém, drastickosť a brutalita výrazu v poézii J. Urbana, I. Koleniča, T. Lehenovej. Kontinuita línie nekonformných individualistov v tvorbe „barbarov“ – R. Bielik, J. Litvák, A. Turan, K. Zbruž.
17. Prelom 80. a 90. rokov ako vývinový problém – medzi kontinuitou a ruptúrou. Význam a dôsledky plurality v umení: zrušenie cenzúry, paralelizmus viacerých prístupov, neprítomnosť štýlovej a smerovej dominanty. Podoby literárneho a literárnovedného života – inštitúcie, vydavateľstvá, periodiká.

DEJINY SLOVENSKEJ LITERATÚRY PO R. 1989

18. Tvorba generácie „starších“ autorov a ich stopa v literatúre po roku 1989: D. Dušek, P. Vilikovský, J. Johanides, S. Rakús, V. Šikula, M. Rúfus, J. Buzássy, J. Ondruš, Š. Strážay, Š. Moravčík, Osamelí bežci.
19. Tendencie slovenskej prózy príznačné pre 90. roky 20. stor. a začiatok nového milénia: ironické prehodnotenie literárnej tradície (P. Pišťanek, D. Taragel, I. Otčenáš), nábehy k programovej postmoderne (T. Horváth, E. Erdélyi – M. Vadas, D. Mitana), regenerácia moderny (Balla, P. Rankov), trendy-literatúra (M. Hvorecký, V. Klimáček), hľadanie súčasnosti (M. Kopcsay).
20. K autonómii ženského výrazu v poézii L. V. Gavorníkovej a T. Lehenovej. Archetypálne tendencie a écriture du corps v tvorbe M. Haugovej, A. Ondrejčkovej a E. Luky. Anestetické písanie N. Ružičkovej, K. Kucelovej a M. Ferencuhovej.

21. Písanie žien, ženské písanie, feministická literatúra – rodová senzibilita v prózach J. Juráňovej, U. Kovalyk, M. Kompaníkovej, I. Dobrákovovej.
22. Moderná spirituálna línia slovenských básnikov. Význam a podoby archetypu, eschatologická tenzia, inšpirácie tvorbou metafyzických básnikov 20. storočia (T. S. Eliot, Cz. Miłosz, Z. Herbert). Poézia E. J. Grocha, R. Juroleka, D. Pastirčáka, M. Milčák, P. Milčáka, J. Gavuru, J. Palaščáka.
23. Aktuálna slovenská próza – mladšia generácia medzi svetom a domovom (expati: S. Žuchová, Z. Kepplová – nové poňatie regiónu: Carpathia M. Krajňáka).
24. Text generation v priestore lyriky – konceptuálnosť, anestetickosť, žánrový experiment – báseň-steril, samoreferenčnosť textu, kyberkultúra. Funkcie pseudonymného písania. Poézia P. Macsovszkeho, M. Habaja, P. Šuleja, A. Habláka, M. Solotruka. Ženský variant anestetického písania.

LITERÁRNA KRITIKA

25. Miesto literárnej kritiky v systéme literárnej vedy, jej vzťah k teórii literatúry, dejinám literatúry a žurnalistike. Funkcie a typológia literárnej kritiky. Žánre literárnej kritiky: recenzia, kritika, polemika, glosa.
26. Konštituovanie a funkcia literárnej kritiky v období národného obrodzenia (klasicizmus, romantizmus) a realizmu. Periodická tlač ako platforma literárnokritického uvažovania. Literárno-jazykové polemiky (A. Bernolák, J. I. Bajza, J. Kalinčiak, J. Záborský). Hurbanov koncept literárnej kritiky. Literárnokritická činnosť S. H. Vajanského J. Škultétyho, J. Vlčka a T. Milkina. Prínos J. Lajčiaka a L. Groeblovej.
27. Literárna kritika v období medzi dvomi vojnami. Pluralita pohľadov (národný koncept, proletárski autori, katolícka moderna, čechoslovakistická orientácia, kritika a obhajoba surrealizmu). Časopisecká základňa medzivojnového obdobia. Literárnokritická tvorba Š. Krčméryho, J. Felixa, J. K. Šmálova a A. Matušku.
28. Funkcia literárnej kritiky v období schematizmu a normalizácie. Spor o básnika (V. Mináč, M. Hamada, Š. Šmatlák). Demokratizácia kultúry v osemdesiatych rokoch 20. storočia (M. Šútovec, V. Mikula, P. Zajac). Mienkotvorné periodiká a postavy literárnej kritiky po roku 1989.

DIDAKTIKA SLOVENSKÉHO JAZYKA A LITERATÚRY

1. Propedeutika jazykovo-komunikačnej a literárnej výchovy.
2. Problematika rozvíjania čiastkových rečových a textových kompetencií v jazykovo-komunikačnom vyučovaní. Jazykové a slohovo-komunikačné cvičenia.
3. Vyučovanie pravopisu a zvukovej stránky SJ v sekundárnom vzdelávaní.
4. Slovenský jazyk a literatúra ako učebný predmet v primárnom a sekundárnom vzdelávaní, charakteristika, základné princípy a funkcie.

5. Z dejín vyučovania slovenčiny. Charakteristika súčasnej koncepcie vyučovania SJL.
6. Základné komunikačné modely, špecifiká školskej komunikácie a ontogenéza reči detí a mládeže z hľadiska vyučovania MJ v sekundárnom vzdelávaní.
7. Vyučovanie slovenského jazyka, slohu a komunikácie v štátnom/školskom vzdelávacom programe pre sekundárne vzdelávanie.
8. Vzdelávacie ciele a učivo v jazykovo-komunikačnom vyučovaní, problematika kurikulárnej transformácie a inovácie.
9. Plánovanie, organizácia, diagnostika a kontrola výchovno-vzdelávacieho procesu v učebnom predmete SJL.
10. Učiteľ a žiak vo vyučovaní materinského jazyka a literatúry, profilácia učiteľa SJL na univerzite a v celoživotnom vzdelávaní.
11. Jazyk, literatúra a komunikácia vo vyučovaní SJL na pozadí jazykovedy a literárnej vedy. Jazykový systém z hľadiska vyučovania MJ v sekundárnom vzdelávaní.
12. Komunikačná výchova, druhy a modality komunikácie, kognitívno-komunikačná a literárna kompetencia žiaka vo vyučovaní SJL.
13. Problematika učebnice slovenského jazyka/literatúry, pomôcky a médiá, mediálna výchova vo vyučovaní SJL.
14. Druhy učenia, základné etapy vyučovacieho procesu a problematika klasifikácie metód v jazykovej a slohovo-komunikačnej výchove.
15. Práca s textom na hodinách slohu a komunikácie, problematika slohových postupov, štýlov a útvarov.
16. Výchova kultúrneho čitateľa, poslucháča a diváka vo vyučovaní literatúry.
17. Rozvíjanie jazykovo-komunikačnej a literárnej kultúry žiaka vo vyučovaní SJL.
18. Špecifiká vyučovania SJL v základnej škole a strednej škole (primárne a nižšie i vyššie sekundárne vzdelávanie z hľadiska cieľov, učebného obsahu, koncepcie, organizácie vyučovania, vývinových možností žiaka a pod.).
19. Základné typy a štruktúra hodín v jazykovo-komunikačnej výchove učebného predmetu SJL, iné formy vyučovania.
20. Motivácia, aktivizácia a tvorivosť v jazykovo-komunikačnom vyučovaní.
21. Problematika recepcie, reprodukcie a produkcie v jazykovo-komunikačnom vyučovaní, fázy slohotvorného procesu.
22. Problematika prípravy, opravy, hodnotenia a klasifikácie prejavov žiakov v jazykovo-komunikačnom vyučovaní.

23. Didaktika literatúry ako špecifický recepčný systém koncipovaný na princípoch pedagogickej a literárnej komunikácie.
24. Pozícia literárneho vzdelávania v súčasnej škole. Modely literárneho vzdelávania vo svetle poznania a skúseností.
25. Metodické systémy vyučovania literatúry v synchronii a diachrónii.
26. Literárny text (hlavný objekt poznávania a komunikácie) ako východisko práce na hodine literatúry.
27. Metodologický charakter školskej interpretácie literárneho textu. Didaktické zásady interpretácie.
28. Didaktická a literárna komunikácia na hodinách vyučovania literatúry.
29. Diagnostické metódy – metódy kontroly a hodnotenia v rámci vyučovania literatúry.
30. Stimulácia estetického zážitku pri práci s umeleckým textom.